

Методичні розробки окремих практичних занять з основ правознавства розміщено на сторінці відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України у Фейсбук за покликанням: <https://www.facebook.com/Відділ-суспільствознавчої-освіти-Інституту-педагогіки-НАПН-України-107552070892087>.

ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Тетяна Ремех,

к.п.н., ст. дослідник, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України формування ідентичності та громадянської свідомості учнівства є надважливим завданням. Нині для України становлення потужного громадянського суспільства, консолідація і згуртованість українства, усвідомлення громадянами приналежності до української політичної нації є питанням виживання й збереження держави.

Громадянську освіту визначаємо ефективним засобом для досягнення цього завдання (в поєднанні змісту та способів організації процесу) через розгляд/вивчення актуальних питань як-от: ідентичність та її вияви, загальнолюдські й особисті цінності, толерантність і різноманітність, демократія й громадянське суспільство тощо. Громадянська освіта в умовах сучасних викликів відіграє значну роль для розвитку громадянськості учнівства, патріотизму, активної громадянської позиції учнів/учениць, оскільки впливає на їхній світогляд і надає збалансований погляд на сучасність.

У навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) його мета сформульована як «цілеспрямована підготовка учнівства до ефективного функціонування в системі демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності». У новій редакції програми від 2022 року розширено одне із завдань курсу як-от «1) розвиток вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності, приналежність до української політичної нації, керується у власній поведінці морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності».

Звернемо увагу на те, що ідентифікація – це один із механізмів соціалізації особистості, за допомогою якої вона опановує норми, ідеали, цінності, моральні якості представників тих соціальних груп, до яких належить. У навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» зазначено, що «курс передбачає набуття громадянської ідентичності особистістю на різних рівнях – особистому, сімейному та родинному, рівні освітнього закладу та місцевої громади, України, Європи та світу».

Що ж до громадянської свідомості, то її характеризують як сукупність уявлень про демократичні цінності, громадянство, перспективи розвитку суспільства, усвідомлення причетності до його долі. Зауважимо, що важливим складником

громадянської свідомості є моральність особистості, яка формується за допомогою гуманістичних рис, що відображають єдність національних та загальнолюдських цінностей. Громадянська свідомість регулює загальну спрямованість соціальної поведінки людини, відображає відносини в суспільстві, в яких різні соціальні суб'єкти реалізують свої інтереси й взаємодіють між собою.

Зрозуміло, що формування ідентичності та громадянської свідомості учнів/учениць – це не єдине завдання інтегрованого курсу. Утім, це завдання видається нам надважливим в умовах сьогодишніх викликів, що постали перед українським суспільством. Для нас також очевидним є те, що виконання цього завдання не обмежується одним курсом і точно – однією/двома темами курсу. Це має бути робота, позбавлена нав'язування чи навіювання якихось штампів, у процесі якої учні/учениці зможуть самостійно досліджувати, творити, а головне – обговорювати контроверсійні питання й висловлювати свої думки. Адже установки й цінності формуються через ставлення, а воно, своєю чергою, потребує певних виявів.

Формування ідентичності учнів/учениць, зокрема, національної, передбачає усвідомлення ними різноманітності українського суспільства, концентрування не на тому, що різнить українців, а на тому, що їх об'єднує – постійне прагнення свободи і незалежності, минуле, спільна історія і культурна спадщина, а також майбутнє, яке залежить від ступеня консолідації нашої нації, наших спільних рішень та дій сьогодні.

Зауважимо, що формування ідентичності та громадянської свідомості учнів/учениць в курсі «Громадянська освіта» потребує відповідного підходу. Перш за все мова йде про низку понять, які, як нам видається, є складними для розуміння десятикласниками/десятикласницями. Відтак робота з цими поняттями вимагає послідовності – розуміння їх суті учнями/ученицями має розширюватися від теми до теми. Тож першим завданням вчителя є відбір відповідних тем для такої поняттєвої роботи.

Без сумніву, що формування ідентичності та громадянської свідомості учнів/учениць не зводиться лише до засвоєння ними низки понять. Радимо взагалі не зосереджуватись на точному (словниковому) визначенні того чи того поняття. В курсі громадянської освіти важливіше розуміння їх сутності учнями/ученицями, а не механічне відтворення. Мова ж тут має йти про формування відповідних установок і цінностей, що є виявами ідентичності (національної та громадянської) і громадянської свідомості. Це потребує застосування на уроках певних методичних прийомів і технологій. Рекомендуємо такі види навчальної діяльності учнів/учениць як: аналіз різних джерел з теми, формулювання контроверсійних запитань та їх обговорення, проведення дискусій, написання есеїв тощо.

Наводимо приклади запитань і пізнавальних завдань для учнів/учениць, прийомів і технологій до тем і питань навчальної програми, що можуть бути застосовані на уроках громадянської освіти в 10 класі, для формування ідентичності та громадянської свідомості здобувачів освіти:

розділ	тема	питання	завдання	прийоми, технології
I. Особистість та її ідентичність	Тема 1. Що таке ідентичність	Громадянська ідентичність	Чому громадянська ідентичність є важливою для людини? Успішні українці / українки	акваріум навчальний проєкт
	Тема 2. Соціалізація особистості	Соціалізація як ресурс формування громадянської ідентичності.	Яку цінність, моральну настанову стверджує прислів'я «Ціну рідній стороні складеш на чужині»?	обговорення в загальному колі
	Тема 3. Самореалізація людини	Життєві цінності й пріоритети. Активна громадянська позиція.	Громадянський вимір ідентичності – це ...	«вільне» письмо
II. Права і свободи людини	Тема 3. Людина і держава	Взаємовідносини «людина – держава».	Що означає бути громадянином / громадянкою України?	ток-шоу
III. Людина в соціокультурному просторі	Тема 1. Соціокультурна багатоманітність	Соціальна згуртованість, солідарність і відповідальність. Соціальні цінності. Гендерна, етнічна, конфесійна різноманітність.	Чи можуть представники різних етнічних груп, які проживають на території України, вважати себе українцями?	«тиха» дискусія
			Як українці проявляють національну ідентичність і пишаються приналежністю до Українського народу?	обговорення в загальному колі
			Етнічна і конфесійна строкатість українського суспільства: історичні витоки	навчальний проєкт
	Тема 3. Стереотипи та упередження. Дискримінація. Конфлікти	Війна як найжорсткіший прояв збройного конфлікту.	Що означає бути українцем / українкою в часи російської збройної агресії проти України?	твір-роздум
IV. Демократичне суспільство та його цінності	Тема 2. Громадянське суспільство	Роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства.	Чи є громадянська ідентичність чинником формування громадянського суспільства?	публічна промова
V. Світ інформації	Тема 3. Маніпулятивний	Що таке «мова ворожнечі» і як	Свідоме спотворення української історії,	ПРЕС метод

та мас медіа	вплив медіа	її розпізнати. Інформаційні війни.	відбирання історичної пам'яті, захоплення територій, інформаційні війни – це інструменти держави агресора.	
VI. Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту	Тема 1. Соціальні цілі економіки	Економіка як сфера життя людей. Соціальна держава.	Суспільний добробут – що залежить від громадян, а що – від держави?	міні дослідження
VII. Україна, Європа, світ	Тема 1. Інтеграція та глобалізація	Вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, довкілля, людину.	Ідентичність у добу глобалізації: загроза чи нові можливості	дебати (спрощені)
	Тема 3. Україна – член європейського та світового співтовариства	Європейський вибір України.	Суть ідеї європейської ідентичності Українського народу в тому, що ...	незакінчене речення

Методичні розробки окремих занять з курсу «Громадянська освіта» (10 клас) зокрема, практичних, розміщено на сторінці відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України у Фейсбук за покликанням: <https://www.facebook.com/Відділ-суспільствознавчої-освіти-Інституту-педагогіки-НАПН-України-107552070892087>.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У 2024/2025 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Михайло Бурда,
академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти

Дарина Васильєва,
кандидат педагогічних наук, завідувач відділу математичної та інформатичної освіти,

Ніна Тарасенкова,
доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти

Навчання математики ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, інтегрованого та аксіологічного підходів.